

УДК 339.5.0212.42(061.1СНД)(4+5)

Войчук М. В.*

ТЕХНІЧНІ БАР'ЄРИ В ТОРГІВЛІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ В ХОДІ ФОРМУВАННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ В КРАЇНАХ СНД

Проаналізовано особливості реалізації програми заходів щодо подолання технологічних бар'єрів у торгівлі та формування спільної політики в сфері стандартизації та сертифікації в рамках країн-учасниць СНД. Визначено основні тенденції та перспективи запровадження гармонізованої системи технічного регулювання.

Ключові слова: технічні бар'єри, стандартизація, сертифікація,

Specialties of realization of negotiation technical barriers in trade plan and forming common standardization and certification policy at the country-members of Community of Independent States are analyzed. The main tendentious and perspectives of implementing of harmonized system of technical trade regulation are determined.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зростання ролі міжнародної торгівлі в останні десятиліття призвело до ряду змін в функціонуванні системи світового господарства в цілому. Торгівля стала базисом для налагодження та інтенсифікації співпраці у різних сферах між різними країнами, визначає розстановку політичних орієнтирів та позицій учасників міжнародних відносин. В розрізі даної проблематики, актуалізується питання про формування нормативно-правової системи, яка б встановлювала конкретні вимоги щодо виробництва певного товару чи надання послуги для забезпечення ефективного регулювання їх виробництва, можливості створення і використання науково-технічного прогресу, удосконалення загального механізму регулювання господарського комплексу з одного боку, та підвищення якості і захисту інтересів споживачів з іншого. Саме тому важливим елементом наукового дослідження для економіки є дослідження процесу і механізму стандартизації та сертифікації продукції, як засобу регулювання виробничої і невиробничої сфери.

Для міжнародної торгівлі система технологічного регулювання, яку формують стандартизація та сертифікація, може виступати в двох взаємно протилежних проявах – як елемент сповільнення товарних потоків, та як елемент їх інтенсифікації. Відповідно країни, що прагнуть створити зону вільної торгівлі, як початковий етап інтеграції, проводять спільним зусиллями роботу з усунення технічних бар'єрів в торгівлі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що окремими питаннями розвитку національної та регіональних, в тому числі СНД, систем стандартизації та сертифікації в напрямку подолання технічних бар'єрів в торгівлі займалися такі вчені та спеціалісти як О. І. Шнирков, А. І. Мокій, Я. Юзьків, В. Тетера, З. Повхан, С. Королько, В. Шаповал, Д.

* аспірант кафедри міжнародних економічних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Зоргач, В. Новіков, Л. Віткін. Проте, розгляд питання про особливості подолання технічних бар'єрів в торгівлі в рамках Співдружності незалежних держав недостатньо висвітлений і потребує більш ґрунтовного дослідження.

Метою даної роботи є визначення стану та перспектив подолання технічних бар'єрів в торгівлі в рамках формування зони вільної торгівлі в країнах СНД. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити низку завдань, а саме:

- визначити основні риси технічних бар'єрів у торгівлі, їх ключових особливостей;
- проаналізувати наявний стратегічний план подолання технічних бар'єрів в торгівлі в рамках СНД;
- виокремити основні особливості розвитку систем стандартизації та сертифікації в рамках об'єднання, перспективи спільної політики в даній сфері;
- розглянути особливості проведення процесу гармонізації, визначити перспективи запровадження гармонізованої системи стандартизації та сертифікації.

Виклад основного матеріалу. Регулювання торгівлі за допомогою так званих нетарифних методів, які становлять стандарти та норми сертифікації, першочергово було сформовано для регуляції внутрішнього ринку країни, захисту інтересів споживачів, та/або збереження власних природних ресурсів, досягнення інших цілей.

В міжнародній торгівлі використання нетарифних методів може виражатись в якості протекціоністських заходів, з метою захисту чи формування основ для розвитку, або ж формувати основу для

Визначальною рисою всіх типів технічних бар'єрів є те, що офіційною метою їх застосування є забезпечення цінності національної системи стандартизації та безпеки споживання чи використання товарів, а на практиці вони застосовуються як засіб обмеження небажаного імпорту. Слід зазначити, що зазвичай досить важко провести чітку межу між дійсно необхідними заходами в сфері стандартизації й сертифікації та використанням національних технічних норм і вимог в якості протекціоністського інструменту.

Ймовірність перетворення стандарту в інструмент конкурентної боротьби дуже велика, а оскільки іноземному постачальнику подібної продукції доведеться доводити її відповідність, як правило, у таких випадках досить високим вимогам, отримати сертифікат відповідності проблематично. В організації систем сертифікації є випадки створення таких умов отримання сертифіката, які неможливо виконати середнім і тим більше малим фірмам.

Механізм перетворення сертифікації на засіб протекціонізму для захисту внутрішнього ринку від проникнення товарів іноземного виробництва використовує, передусім, ускладнення адміністративної сторони випробувань товарів, що імпортуються, посилюють контроль якості, приймають стандарти (державні чи регіональні), що стосуються процедури випробувань, що впливає на порядок визнання іноземних сертифікатів, а для деяких країн визнання виявляється неможливим.

Проблема загострюється ще і тим, що рішення щодо прийняття обмежувальних заходів майже завжди знаходиться у виключній компетенції відповідних владних структур країни-імпортера, а тому за своїм характером може бути значною мірою суб'єктивним. Тому в світовій торговельній системі і актуальними стали питання упорядкування системи застосування технічних бар'єрів та уніфікація національних стандартів та інших технічних норм і правил.

З цією метою в 1994 р. в рамках Уругвайського раунду були ухвалені наступні Угоди: Угода про технічні бар'єри у торгівлі – ТБТ (ТВТ – Agreement on Technical Barriers to Trade); Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів – СФЗ (SPS – Agree-

ment on the Applicant on Sanitary and Phytosanitary Measures). Ці Угоди вступили в силу з початку 1995 р. і є обов'язковими для всіх учасників СОТ.

Згідно Статті 1 Угода про технічні бар'єри в зоні вільної торгівлі технічні бар'єри в торгівлі: «відмінності вимог національних і міждержавних технічних регламентів, стандартів або процедур підтвердження відповідності та прийнятих у міжнародній практиці технічних регламентів й стандартів або процедур підтвердження відповідності, що мають більшу обмежувальну дію, ніж це необхідно для досягнення встановлених національними законодавствами держав-учасниць цієї Угоди, цілей розроблення технічних регламентів і стандартів, та що призводять у зв'язку із цим до зайвих перешкод у міжнародній торгівлі та в реалізації товарів на вітчизняному ринку» [8].

Після розпаду Радянського Союзу країни Співдружності незалежних держав успадкували розгалужену нормативно-правову базу, в тому числі систему стандартизації та сертифікації продукції, що відповідає вимогам адміністративно-планової економіки. Основними рисами радянської системи стандартизації продукції є:

- тотальне регламентування усіх аспектів життя, тобто вимоги всіх документів зі стандартизації мали обов'язковий характер, а самі документи мали силу нормативно-правових актів і були елементом радянського законодавства;

- відсутність єдиної системи стандартів, що мала чотирирівневу форму. Стандартизація проводилась відповідно на чотирьох рівнях (загальносоюзному, регіональному, галузевому, на рівні підприємства чи установи).

Це мало свої переваги, що полягали у забезпеченні якості товарів та покращенні рівня життя населення. Але, незважаючи на це, вони були не пристосовані до принципів ринкової економіки. Враховуючи вимоги ринкової економіки державне регулювання, щодо гармонізації національних стандартів у відповідності міжнародних і європейських стандартів якості товарів носить правовий і нормативний характер. Принципові засади цього регулювання полягають в наступному:

- залишити обов'язковими лише ті вимоги, що забезпечують захист життя, здоров'я та майна людини, захист тварин і рослин, охорону довкілля, безпеку продукції, процесів чи послуг; що запобігають уведенню в обман стосовно призначення та безпеки продукції; що усувають загрози для національної безпеки [1, с.10];

- дозволити суб'єктам господарювання застосовувати усі інші вимоги добровільно, але, виходячи з продукцією та послугами на ринок, декларувати відповідність певним вимогам згідно з міжнародних і європейських стандартів [1, с.15];

- не розробляти та не затверджувати нормативні документи на рівні галузей, оскільки у ринковій економіці не існує адміністративного підпорядкування підприємств певних галузей народного господарства відповідним галузевим міністерствам і відомствам [1, с.13].

Стандартизація, сертифікація та метрологія в рамках СНД здійснюються відповідно до міждержавної «Угоди про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації», і діє з 1992 р. Створено Міждержавну раду країн-учасниць СНД (МДР), в якій представлені всі національні організації зі стандартизації цих держав. МДР відповідно має компетенції щодо прийняття міждержавних стандартів.

У 1995 р. Рада ISO визнала МДР регіональною організацією з стандартизації в країнах СНД.

Робота з стандартизації ведеться відповідно до програм, які МДР складає на основі узагальнення пропозицій, що надходять від національних органів стандартизації. Організаційно питання вирішуються відповідно до стандарту ГОСТ 1.0-92 «Правила прове-

дення робіт з міждержавної стандартизації», загальні положення, якого прийняті на міждержавному рівні. На додаток до нього прийняті «Правила з міждержавної стандартизації», «Порядок реєстрації та підготовки до видання міждержавних нормативних документів із стандартизації» та ряд інших нормативних документів [3, с.116].

У сфері сертифікації прийнятий «Перелік міждержавних нормативних документів, які визначають єдиний порядок сертифікації пріоритетних груп продукції і послуг», який містить 21 документ з сертифікації: харчових продуктів, продовольчої сировини, іграшок, столових приборів, тютюну, чаю, засобів зв'язку та ін. У перелік включені і документи по послугах, таким, як туризм, технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів, готельний сервіс та ін. Розробка половини документів доручена Росії. У рамках СНД діє «Угода про взаємне визнання результатів сертифікації». Але в цій області існує проблема із-за розбіжності в правилах досить численних відомчих систем сертифікації. Актуалізація проблеми пов'язана ще і з тим, що в Росії намічено заміна ходіння сертифікатів відповідності маркуванням товарів знаком відповідності.

У 1998 р. був підписаний важливий документ, що стосується такою актуальною областю, як акредитація. Протокол про багатосторонньому співробітництво в галузі акредитації підписали всі держави СНД, окрім України. З'явилися ознаки визнання міжнародною спільнотою державної ради регіональною організацією зі стандартизації: підписані угоди МЕК і СЕН про співробітництва. Проект угоди про співробітництво направлений в ISO [19, с.117].

Найбільш складною проблемою в роботі МДР вважається розробка регіональної системи підтвердження відповідності. На сьогоднішній день кожна країна діє за правилами національних систем сертифікації зі своїми знаками відповідності. Перехід на єдині правила і єдиний знак відповідності виявився складним і, як очікується, буде довгим, хоча всі повноважні представники країн заявили про його необхідність. Варто зазначити, що позиція нашої держави є такою, що визнає створення подібної системи недоцільним та неефективним [7, с.13].

У МДР розглянуто питання про умови прямого застосування європейських стандартів як міждержавних для країн СНД. При цьому повинні дотримуватися такі правила:

- на форзаці має бути вказівка про те, якому європейському стандарту відповідає стандарт СНД;
- у вихідних даних необхідно вказати, що програмування документа будь-якими засобами можливо тільки за згодою СЕН,
- всі національні стандарти країн СНД, які суперечать євронормам, повинні бути вилучені з обігу,
- всі копії стандартів, що є прямим застосуванням євронорм, необхідно в обов'язковому порядку направити в СЕН.

У рамках угоди МДР з СЕН євронорми для прямого застосування надаються Міждержавній раді безоплатно. Помітним просуванням в практиці співробітництва і конкретизації його напрямів можна вважати створення чотирьох науково-технічних комісій – по стандартизації, сертифікації, метрології та акредитації [9, с.14].

На порядку денному стоїть також питання про можливість участі у роботі МДР національних організацій по стандартизації країн, які не є членами СНД. Інтерес до цієї області проявляють, зокрема, колишні учасники РЕВ.

Основним документом, що визначає напрями діяльності з сертифікації в СНД, слугує Угода про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології та сертифікації, підписаної в 1992 р. На підставі положень Угоди, що стосуються сертифікації, країни співдружності – учасниці Угоди, володіючи повною самостійністю в форму-

ванні та реалізації систем сертифікації та організації робіт у цій області, формують національні системи сертифікації з урахуванням керівництв ISO / МЕК і накопиченого досвіду в даній області [3, с.116-117].

Оскільки російська Система ГОСТ у великій мірі гармонізована з міжнародними правилами, країни СНД взяли за основу складання методичних документів з сертифікації російські правила та інші розробки.

Підписали Угоду, домовилися про взаємне визнання органів з сертифікації, випробувальних лабораторій, результатів випробувань і сертифікації, сертифікатів і знаків відповідності продукції, що становить основу взаємного товарообороту. Прийнято також умови акредитації для подальшого взаємного визнання: акредитація органів і лабораторій у національній системі сертифікації та наявність у випробувальних лабораторій практичного досвіду з проведення випробувань на основі міждержавних стандартів; акредитація в міжнародних системах сертифікації, до яких приєдналася держава СНД, вирішальне питання про визнання.

Сторони беруть участь у міжнародних системах сертифікації самостійно, причому Угода не зачіпає прав та обов'язків сторін, що впливають з правил міжнародних систем сертифікації. Сертифікаційні випробування можуть проводитися в акредитованій лабораторії будь-якої країни.

Нормативною базою сертифікації визнані міжнародні, міждержавні та національні стандарти, визнані в державах-учасниках Угоди. Країни, що підписали Угоду, домовилися погоджувати порядок поетапного введення обов'язкової сертифікації продукції, яка становить основу взаємного товарообороту, забезпечувати об'єктивність результатів випробувань і достовірність результатів сертифікації продукції.

При встановленні в країні-імпортері порушень вимог сертифікації національний орган з сертифікації може призупинити визнання сертифікатів у своїй країні і повинен повідомити про це в національний орган країни-експортера і Технічний секретаріат Міждержавної ради зі стандартизації, метрології та сертифікації.

Подальший розвиток узгодженої політики з сертифікації відображено в Угоді від 1994 р., яка встановила умови та процедури визнання в області сертифікації.

Основні положення цієї Угоди закріплюють:

- взаємне визнання протоколів випробувань, сертифікатів та знаків відповідності на продукцію та послуги, визначені затвердженим переліком і підлягають обов'язкової сертифікації; взаємне визнання національних систем сертифікації та виданих ними сертифікатів за умови дотримання встановлених процедур;
- акредитацію органів з сертифікації національними органами стандартизації, метрології та сертифікації з урахуванням думки експертів держав-учасниць Угоди;
- право держав – учасниць Угоди на здійснення інспекційного контролю за сертифікованою продукцією [3, с.116].

Оскільки не всі країни-члени СНД в однаковій мірі готові до укладення багатосторонньої угоди про взаємне визнання, було прийнято рішення починати з двосторонніх угод. Такі угоди укладаються на рівні національних органів з сертифікації. Держстандартом РФ двосторонні угоди підписані з Білоруссю, Молдовою та Україною, з країн, що не беруть участь в СНД, - з Литвою, представники якої були присутні на засіданні міждержавної ради в якості спостерігача.

Угоди про взаємне визнання в області сертифікації визначають:

- конкретні терміни, умови та процедури взаємного визнання сертифікаційних органів та випробувальних лабораторій, які акредитовані в національних системах сертифікації;

- порядок підтвердження безпеки продукції, визначеної в рамках Угоди про взаємне визнання;
- відповідальність виробника за безпеку експортованої продукції та органу, що видав сертифікат;
- сертифікати держави-експортера визнаються приймаючою країною в порядку, передбаченому для визнання закордонних сертифікатів [3, с. 116].

Прогресивним кроком у розвитку сертифікації в СНД стало прийняття нормативних документів, що встановлюють єдині вимоги для держав-учасниць Угоди по стандартизації, метрології та сертифікації. Це міждержавні нормативні документи, що встановлюють порядок сертифікації однорідних груп продукції, а також деяких видів послуг. Серед рішень, прийнятих Міждержавною радою, важливе значення для всіх країн-учасниць має домовленість про Євро-Азіатської регіональної організації з акредитації за зразком Європейської організації з акредитації лабораторій (EAL). Просуванням в організації сертифікації слід також вважати прийняття Міждержавною радою Положення про сертифікацію засобів вимірювань, яке, зокрема, говорить: «Організація, зацікавлена в імпорті (експорті) з вимірювань з держави-учасниці Угоди (1994 р. - Г. К.), через свій національний орган представляє в національний орган країни-експортера (імпортера): сертифікат (або інший документ) про затвердження типу засобу вимірювання з описом типу для Держреєстру і експлуатаційну документацію з методикою перевірки». Це положення має принципове значення для визнання сторонами результатів випробувань продукції, що взаємопоставляється.

Міждержавна рада по стандартизації, метрології та сертифікації керує роботою постійно діючого технічного секретаріату і декількох робочих груп. У їх числі - групи по стандартизації, щодо забезпечення єдності часу і частоти, щодо класифікації та кодування техніко-економічної і соціальної інформації, зі стандартних зразків і ін. [3, с. 116].

Головними досягненнями в діяльності міждержавного ради можна вважати:

- збереження всіх фондів нормативних документів бази колишнього СРСР, що важливо для розробки міждержавних програм з удосконалення стандартизації та метрології в рамках СНД;
- гармонізацію національних законів країн-членів СНД по стандартизації, метрології та сертифікації;
- підготовку міждержавних і міжвідомчих угод в галузі стандартизації, сертифікації, метрології, спрямованих на зміцнення загального економічного простору та інтеграцію у сфері виробництва [3, с. 117].

Пріоритетним напрямком з сертифікації визнано забезпечення безпеки продукції, яка взаємопоставляється. А це пов'язано з взаємним визнанням національних систем сертифікації. Труднощі в цій галузі обумовлені нерівно мірністю розвитку організації і практики сертифікації в країнах - членах СНД. Вирішення цієї проблеми дасть можливість створення міждержавних систем сертифікації однорідної продукції.

За останні кілька років національні системи сертифікації продовжували удосконалюватися як у організаційному, так і в методичному плані. Прийнято знаки відповідності, інформація про які не знайшла поки широкого поширення в Росії.

Окрім окресленої ситуації, варто виділити ще дві особливості розвитку системи стандартизації та сертифікації в рамках СНД, що набули особливого прояву в останні роки.

Першою особливістю, варто вважати декларування Євроазійського напряму розвитку. Гармонізовані стандарти серії ГОСТ, що розробляються МДР та поширюються в країнах-учасниках СНД, позиціонуються як стандарти євроазійські, тобто паралельно зі створен-

ням інтеграційного об'єднання на базі колишніх соціалістичних республік, розробляється варіант створення більш масштабного аналогу Європейського Союзу. З іншого боку, можливий варіант створення Євразійської зони вільної торгівлі.

Другою особливістю, варто вважати поглиблення співпраці МДР та європейських організацій зі стандартизації та сертифікації відповідно. Так, 24 травня 2012 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння у сфері стандартизації між МДР та CEN, CENELEC і ETSI, що являють собою три неофіційні структури Європейського Союзу у даній сфері [5, 26]. Зумовлюється це одного боку, необхідністю підтримувати та інтенсифікувати торгівельні відносини між об'єднаннями, з іншого можливістю використання досвіду в проведенні спільної політики у сфері стандартизації та сертифікації й процесу гармонізації.

Висновки. Таким чином, в ході формування зони вільної торгівлі країни-члени СНД значну увагу приділяють питанню подолання технічних бар'єрів у торгівлі, що безпосередньо відноситься до компетенції спеціально створеного спільного органу МДР. Проведення процесу гармонізації міжнародних та національних стандартів й норм сертифікації продукції, зокрема з використанням наявного досвіду країн-членів Європейського Союзу, зможе в значній мірі пришвидшити даний процес та збільшити його ефективність.

Список використаних джерел

1. Голінка І. Розвиток стандартизації на міжнародному, регіональному та національному рівнях / І. Голкіна // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2009. – № 1. – С. 11-17
2. Договір о зоні вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: economics.unian.net/files/1321777387.pdf
3. Зоргач Д. Розвиток національної системи акредитації в напрямку подолання технічних бар'єрів у торгівлі / Д. Зоргач, В. Новіков // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2008. – № 6. – С. 30-32
4. Крылова Г. Д. Основы стандартизации, сертификации, метрологии : Учебник для вузов / Г. Д. Крылова. – М: Аудит. – 1998, 460 с.
5. Лифиц И. М. Стандартизация, метрология и сертификация: Учебник / И. М. Лифиц. – М.: Юрайт-Издат. – 2005, 345 с.
6. Нечипоренко М. Новий етап розвитку співробітництва між країнами-учасницями СНД та європейськими організаціями зі стандартизації / М. Нечипоренко // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2012. – № 4. – С. 26-30
7. Повхан З. Сертифікація і митний контроль імпортованої продукції / З. Повхан // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2010. – № 5. – С. 45-46
8. Угода про технічні бар'єри в зоні вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.4201.2&nobreak=1>
9. Юзьків Я. Координація і планування робіт зі стандартизації / Я. Юзьків, В. Тетера // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2010. – № 1. – С. 3-9